

Кунець Х. Б.,

аспірант кафедри англійської філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ БЕЗОСОБОВИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ТЕКСТІ ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ

Анотація. У статті розглядаються безособові конструкції з точки зору істинності пропозиції, прагматичних пресупозицій і як засіб реалізації принципу кооперації. Аналіз базується на корпусі англомовних текстів із гуманітарних наук.

Ключові слова: безособові конструкції, оцінка, пропозиція, пресупозиція, хеджі, принцип кооперації.

Постановка проблеми. Існує два підходи до вивчення зв'язку прагматики та синтаксису. Перший – синтактико-центричний, тобто він відсуває прагматику на позицію вторинної лінгвістичної системи. Другий підхід – прагматико-центричний, він віддає синтаксису похідну роль, а прагматиці – головну. Однак формується й третій підхід – синтаксично-прагматичний, який встановлює між прагматикою та синтаксисом зв'язку різного рівня та глибини [1, с. 1056].

Мета дослідження. У статті спробуємо встановити зв'язок між синтаксисом та прагматикою на основі безособових конструкцій, на прикладі їх вживання в англомовних наукових текстах гуманітарного спрямування. Раніше ми виявили, що такі конструкції є досить частотними в дискурсі гуманітарних наук [2], а тепер спробуємо дослідити їхні прагматичні характеристики. Мова йтиме про власне безособові речення та конструкції з ввідним *it*. Метою статті є дослідження їхніх прагматичних властивостей й того, як вони впливають на структуру висловлення, чи вони є регулярними, та їхній зв'язок із контекстом.

Особливістю конструкцій із безособовим *it* є те, що вони завжди виражають оцінку. Питання полягає в тому, якою є природа цієї оцінки (модальна/немодальна, суб'єктивна/об'єктивна), а також зв'язок конструкції, яка виражає цю оцінку, з пропозицією висловлення (його параметрами істинності/хибності), особливо в науковому (кон)тексті.

Виклад основного матеріалу. Комунікативність наукових текстів розвиває погляд на наукову літературу як міжособистісну, а не лише інформативну та об'єктивну. Науковці не тільки представляють результати своєї роботи, але також дають їм оцінку, коментують їх, налагоджують зв'язок із читачами, намагаються переконати у своїх твердженнях. Роль автора наукового тексту в письмовій комунікації співвідноситься з роллю мовця, а це значить, що науковий текст (дискурс) також є формою мовленнєвої діяльності, у структурну схему якої входять суб'єкт і об'єкт діяльності (чи суб'єкти, які взаємодіють), її мета, мотив, спосіб, результат [3, с. 88–89]. Фактор адресата спонукає до вибору адресантом певних мовних знаків і певного способу передачі інформації [3, с. 91]. Під час написання наукового тексту автор завжди займає певну позицію,

дає оцінку результатам власного дослідження та оцінює досягнення інших дослідників. Одним із лінгвістичних засобів досягнення такої мети є оцінювальні конструкції з безособовим *it* (приклади 1a–1г). Такі конструкції дозволяють організувати дискурс і висловити своє ставлення до представленої інформації, значення ставлення вихідним пунктом повідомлення й перспективою, з якої розглядається зміст підрядного речення.

(1) (a) *It is possible to present matters as if there are only these basic three stages for Kierkegaard, but he makes such a deep distinction between two types of religious attitudes, "A" and "B", that it is more accurate to speak of four main stages on life's way* [4, с. 249].

(b) *It therefore seems unlikely that Kant means to refer here to degrees of transcendental-practical freedom (which would be of doubtful coherence anyway)* [5, с. 29].

(c) *Camus also thinks that it is absurd that even our greatest achievements and most memorable experiences often begin in extremely mundane situations* [6, с. 118].

(e) *It is nonetheless unfortunate that often in his portrayal of Romanticism Schaeffer himself, like his arch-enemy Hegel, remains all too much in the grip of the standard account and an overly negative relation to the context of earlier thought* [4, с. 229].

Оцінка автора є одним із найважливіших аспектів наукового тексту, адже відтворює та робить внесок у ту чи іншу галузь знань, водночас стимулюючи подальшу дискусію щодо твердження в підрядному реченні. Таким чином, точка зору автора є відокремленою від того, щодо чого висловлюється, і водночас виділеною та акцентованою. За М. Голідесом такі структури є граматичною метафорою на модальні дієслова, які вважаються небажаними в наукових текстах, роблячи оцінку висловлюваного об'єктивною, приховуючи джерело модальності [7].

Тут виникає питання про модальність таких конструкцій. Трактують модальності є надзвичайно широким і відрізняється в різних авторів. Проблемним залишається точне визначення модальності, можливість та способи її класифікації та встановлення відмінності від інших семантичних категорій (наприклад, розрізнення оцінки модальної та немодальної). М. Йогансон та С.-С. Ейя в статті «*Énonciation: French pragmatic approach*» вказують на те, що поняття модальності тісно пов'язане з прагматикою, а саме з її французьким напрямом (прагматикою «висловлення») [8, с. 95]. Традиційно поняття модальності вживалося у відношенні до побудови речення довкола дієслова, а також до його вживання в мовленні, тобто як до висловлення, яке у свою чергу може бути представленим як точне чи можливе, бажане чи сумнівне, виражати на-

каз чи відраджувати від чогось. Модальність можна також розглядати як частину ширшого процесу – модалізації, яка означає приписування модальності висловленню, завдяки чому мовець виражає ставлення до співрозмовника й до змісту висловлення. Ф. Війон визначає модальність як лінгвістичний маркер, який в дискурсі сигналізує про суб'єктивне ставлення мовця, а модалізацію відносить до процесу вираження суб'єктивного ставлення [8, с. 96]. К. Кербрат-Орекіоні пише про модальність оцінки, яка виражається за допомогою аксіологічних висловів, які імпліцитно належать мовцеві. Інакше кажучи, на відміну від таких суб'єктивних елементів у реченні, як, наприклад, модальні дієслова, аксіологічні вирази дозволяють мовцеві зробити оцінку, не представляючи себе при цьому як джерело цієї оцінки [8, с. 97–98]. Класифікація Ф. Керле являє собою континуум від суб'єктивної через міжсуб'єктивну до об'єктивної модальності. Суб'єктивна модальність включає епістемічну та модальність оцінки. Міжсуб'єктивна відповідає деонтичній. Об'єктивна модальність не залежить від бажання чи оцінки мовця, який зміст пропозиції підпорядковує іншій пропозиції [9, с. 98].

У деяких теоріях, які ми вже розглянули вище, немає чіткого розділення між модальністю та просто оцінкою, точніше, оцінка розглядається як частина/різновид модальності. Проте не будь-яка оцінка є модальною, що доводить Ф. Кіфер: «Модальність як співвіднесеність із дійсністю пропозиції щодо можливих світів виключає декілька речей, які часто пов'язують із модальністю. Наприклад, у виразах типу “fearing that p”, “be astonished that p”, “hoping that p”, “wanting p” предикат вищого порядку не обмежує дійсності “p”, оскільки емотивні предикати не належать до модальності. Фактивність є такому разі теж не належить до модальності. Отже, такі фактивні оціночні предикати, як “it is good”, “it is bad”, “it is amazing”, “it is fantastic” виражають характеристику мовцем дійсності. Оскільки первинна функція фактивних предикатів – коментувати чи оцінювати певне явище світу, який є, а не міг би бути, то оцінки також не належать до модальності» [9, с. 193]. Тобто якщо висловлення (а конкретніше, його частина в підрядному реченні), за І. Кантом [10], є проблематичним (можливим) чи аподиктичним (необхідним), то оцінка в головному реченні є модальною; якщо ж воно є асерторичним, тобто про нього можна судити, чи воно є

дійсним/істинним або недійсним/хибним, то оцінка не є модальною. У прикладах 1a–1b оцінка є модальною, не належить до пропозиції, і про висловлення не можна судити щодо істинності. У прикладах 1в–1г оцінка є немодальною (аксіологічною), з фактивним предикатом (предикативом), у підрядному реченні закладена пресупозиція, що те, про що йде мова, є дійсним (не може бути “unfortunate” те, чого немає), і пропозиція всього висловлення є дійсною чи недійсною.

Конструкції, що виражають як модальну, так і немодальну оцінку, є досить поширеними в наукових текстах із гуманітарних наук (Таблиця), найбільш поширені вони в текстах із філософії, найменше – із літературознавства. Як бачимо, на таблиці та на Рис. 1 у всіх дисциплінах, крім історії, модальна оцінка переважає. У чому тоді особливість функціонування обох типів оцінки?

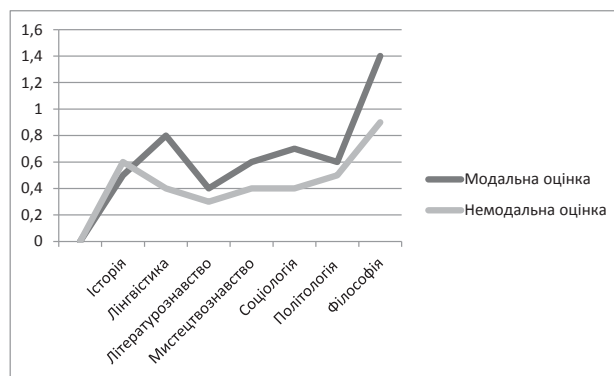

Рисунок 1

Що важливо, особливо коли ми говоримо про науковий текст, де поняття істинності є ключовим, якщо функціонування модальної оцінки є більш зрозумілим (формулювання наукових проблем), то щодо немодальної виникає ще багато питань. На перший погляд, висловлення з немодальною оцінкою можна судити щодо істинності. Але насправді щодо істинності розглядати можна лише підрядне речення, яке насправді є носієм пропозиції всього висловлення, але фактивний предикат у головному реченні містить вказівку на те, що мовець вважає підрядну предикацію істинною. Зазвичай у цьому разі говориться, що доповнення фактивного предиката є пресупозицією цілого речення [11, с. 306]. Тобто те, що мало б бути пропозицією (не може пропозицією бути «it is important»

Таблиця

Назва дисципліни	Всього випадків вживання		На 1000 слів	
	Модальна	Немодальна	Модальна	Немодальна
Історія	53	69	0.5	0.6
Лінгвістика	96	49	0.8	0.4
Літературознавство	45	29	0.4	0.3
Мистецтвознавство	63	45	0.6	0.4
Політологія	79	57	0.6	0.5
Соціологія	69	37	0.7	0.4
Філософія	149	97	1.4	0.9
Разом	554	383	0.7	0.5

тощо), перетворюється на пресупозицію. Може здатися, що така пресупозиція є семантичною, а не прагматичною, тобто регулярною для всіх висловлень із фактивним предикатом, незалежною від контексту. Але це не так, що видно, якщо приклади 5а–5б підставити в структурну схему на Рис. 2. (де РН – placeholder – it; Comp_{pred} – predicative complement). Без врахування прагматичних значень вона буде для них однаковою, але значення висловлень, однак, відрізняються. У мовленні фактивні предикати можуть сприйматися не як фактивні [12, с. 79].

(5) (a) *Such controversies have unquestionably extended and deepened the concept of art, and except with reference to such work as Chicago's, it is difficult to imagine how the vaguely grasped concept can have been made more explicit* [13, с. 136].

(b) *And since they are art, it is difficult to say that Duchamp was interested in "unique appearances"* [13, с. 133].

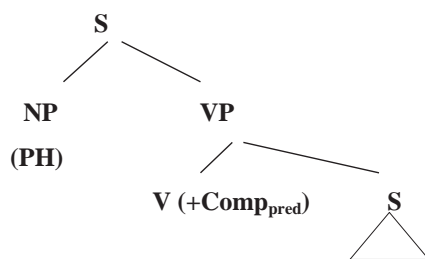

Рисунок 2

У кожному реченні повторюється предикатив «difficult», але якщо в 5а «how the vaguely grasped concept can have been made more explicit» тягне за собою пресупозицію, що «vaguely grasped concept was made very explicit», то в 5б «it is difficult to say» імплікує значення «it is impossible», і оцінка, власне, є модальною, а висловлення – проблематичним. Помилкою буде також пояснити це частиною предиката «to say», адже нескладно побачити: якщо поміняти *imagine* на *say* й навпаки, то пропозиції, пресупозиції та імплікатури обох висловлень залишаться незмінними. Отже, значення ми отримуємо з контексту, а пресупозиції в цих висловленнях є прагматичними. Такі оцінювальні конструкції є своєрідними нішами в структурі, які дозволяють говорити неправду. Тобто, зважаючи на поверхневу структуру, висловлення є істинним, але це лише ореол, під яким ховається ще одна, справжня (якщо можна так сказати) структура висловлення, щодо якої зовнішня є лише відображенням, до того ж викривленим [14]. Розглянемо приклади 6а та 6б.

(6) (a) *For Spain, for Europe, and for the world, it is a good thing that Spain did not enter the war* [15, с. 61].

(b) *In summary, it was a very good thing for Spain that Franco and Hitler never worked out their differences* [15, с. 62].

В обох випадках фактивний предикатив *good* вимагає істинності в підрядному реченні, тобто в прикладі 6а пресупозиція така, що *Spain did not enter the war*, а в 6б – *Franco and Hitler never worked out their differences*, в іншому разі все висловлення не має жодного сенсу й не може бути успішним. Адресат може припустити, що мовець вважає вартим уваги те, що він стверджує, у що він вірить; він чекає, що й адресат у нього повірить, інакше навіщо б мовець взагалі робив це твердження [16]. Те, що

йде за фактивним предикатом, має бути істинним (крім деяких винятків, як, наприклад, в умовних реченнях [11]). Але прагматично в науковому тексті слід бути обережним із тим, що здається «істинною пресупозицією», бо якщо в прикладі 6а *Spain did not enter the war* є об'єктивною істиною, то в 6б *Franco and Hitler never worked out their differences* є суб'єктивним твердженням автора, та оскільки оцінка виражена безособовою конструкцією, немає жодного посилання на особу автора, а фактивний предикат у цьому висловленні тягне за собою пресупозицію, що зміст підрядного речення є правдою.

Також у реченнях із фактивним предикативом модальне дієслово в предикаті впливає на значення підрядного речення. Порівняйте 7а та 7б.

(7) (a) *It is important for the analysis we are about to present that Applicative head licenses a normal structural Case, not inherent or quirky dative case* [17, с. 111].

(b) *Indeed, given what we know about political information levels in the electorate (Delli Carpini and Keeter 1996), it may be amazing that even the most spectacular vetoes, like Truman's of the Taft-Hartley Act, could seriously impinge on the consciousness of many voters and move their beliefs about the President* [18, с. 523].

З одного боку, модальне дієслово «may» стосується тільки предикатива «amazing», але з іншого – пресупозиція викликає сумніви, а отже, залежить від контексту, а вся оцінка стає модальною.

Модальна оцінка є хеджем; будучи металінгвальною, вона є нейтральною щодо умов істинності й не належить до пропозиції, але впливає на пропозицію (хоча А. Кратцер вважає, що модальна оцінка належить до пропозиції [19]). Г. Ліч пропонує не розглядати їх як істинні чи хибні, а тільки як шкалу ймовірності [20]; Б. Фрейзер – як хеджі, через які автор не береться стверджувати щось як категорично істинне, а тільки як близьке до істини [21], що часто є достатнім з точки зору релевантності [14]. Ф. Кіфер на їх основі формулює постулат принципу кооперативності: «Виражай те модальне ставлення, яке вказує на максимальну впевненість, для якої у вас є підстави» [22, с. 77].

Висновки. Отже, те, що складає враження подібних структур, зовсім по-різному функціонує в тексті (дискурсі). Тобто тоді як модальна оцінка в безособових конструкціях дозволяє авторам наукових текстів уникати тверджень, для яких у них бракує підстав, немодальна дозволяє їх приховувати й у науковому тексті здається небажаною. Безособові конструкції з ввідним *it* виражають предикацію вищого порядку, яка впливає на умови істинності та успішність всього висловлення; вони є своєрідною шкалою істинності. Але це стосується лише висловлень, які функціонують як констативи (усі попередні приклади).

(8) *It will be recalled that to perform their characteristic functions, any meaning carried by a grammatical element must be of an impoverished, 'thin', or very general nature, so as to permit wide collocability: typical 'rich' lexical meanings impose too many conditions on their collocants* [23, с. 267].

Якщо ж вони вживаються в непрямих директивах чи комісивах (промівивах), як у прикладі 8, тоді особливості їхнього функціонування є іншими, що становить **перспективу** дослідження, як і особливості та різновиди кожного типу оцінок.

Література:

1. Fukushima K. Syntax-Pragmatics Interface: Overview / K. Fukushima // Concise Encyclopedia of Pragmatics / edited by J. Mey. – Oxford : Elsevier, 2009. – P. 1055–1061.
2. Кунець Х. Типологія та частотність вживання безособових речень в англomовному науковому тексті гуманітарного спрямування / Х. Кунець // Вісник харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2013. – № 1071. – Ст. 86–93.
3. Сусов И. Лингвистическая прагматика / И. Сусов. – Вінниця : Нова Книга, 2009. – 272 с.
4. Ameriks K. Kant and the Historical Turn: Philosophy as Critical Interpretation / K. Ameriks. – Oxford : Clarendon Press, 2006. – P. 209–257.
5. Forman D. Kant on Moral Freedom and Moral Slavery / D. Forman // Kantian Review. – 2012. – Vol. 17. – Iss. 01. – P. 1–32.
6. Plant B. Absurdity, Incongruity and Laughter / B. Plant // Philosophy. – 2009. – Vol. 84. – Iss. 01. – P. 111–134.
7. Halliday M. An introduction to Functional Grammar / M. Halliday, Ch. Matthiessen. – London : Hodder Arnold, 2004. – 689 p.
8. Johansson M. Énonciation: French pragmatic approach(es) / M. Johansson, S.-S. Eija // Discursive Pragmatics / J. Zienkowski, J.-O. Östman, J. Verschueren. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins P.C., 2011. – P. 71–101.
9. Kiefer F. Modality / F. Kiefer // Grammar, Meaning and Pragmatics / F. Brisard, J.-O. Östman, J. Verschueren. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins P.C., 2009. – P. 179–207.
10. Eisler R. Kant-Lexikon / R. Eisler [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.textlog.de/33021.html>.
11. Каргтунен Л. Логика английских конструкций с сентенциальным дополнением / Л. Каргтунен // Новое в зарубежной лингвистике : сборник статей. – М. : Прогресс, 1960. – Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. – С. 303–332.
12. Grundy P. Doing Pragmatics / P. Grundy. – Hodder, 2000.
13. Danto A. C. The End Of Art: A Philosophical Defense / A. Danto // History and Theory. – 1998. – Vol. 37. – № 4. – P. 127–143.
14. Meibauer J. On Lying: Intentionality, Implicature and Imprecision / J. Meibauer // Intercultural Pragmatics. – 2011. – № 8-2. – P. 277–292.
15. Bowen H. Spain during World War II / H. Bowen // University Of Missouri Press. – 2006. – P. 40–63.
16. Bach K. Applying Pragmatics to Epistemology / K. Bach // In Philosophical Issues. – № 18(1). – P. 68–88.
17. Folli R. The Syntax Of Argument Structure: Evidence From Italian Complex Predicates / R. Folli, H. Harley // Journal of Linguistics. – 2013. – Vol. 49. – Iss. 01. – P. 93–125.
18. Cameron Ch. Bargaining, and Boundary Conditions / Ch. Cameron, M. Vetoes // Political Analysis. – 2012. – № . 20. – P. 520–524.
19. Kratzer A. The Notional Category of Modality / A. Kratzer // Formal Semantics: The Essential Readings / P. Portner, B. Partee. – Blackwell, 2002. – P. 38–74.
20. Leech G. A Communicative Grammar of English / G. Leech, J. Svartvik. – Moscow : Prosveshcheniye, 1983. – 303 p.
21. Fraser B. Pragmatic Competence: The Case of Hedging / B. Fraser // New Approaches to Hedging / G. Kaltenböck, W. Mihatsch, S. Schneider. – 2010. – P. 15–34.
22. Kiefer F. Focus and Modality / F. Kiefer // Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik 24, 1984. – P. 55–81.
23. Cruse A. Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics / A. Cruse // Oxford University Press. – 2000. – 424 p.

Кунець Х. Б. Прагматический аспект безличных конструкций в англоязычном научном тексте гуманитарного направления

Аннотация. В статье рассматриваются безличные конструкции с точки зрения истинности пропозиций, прагматических пресуппозиций и как средство реализации принципа кооперации. Анализ базируется на корпусе англоязычных текстов из гуманитарных наук.

Ключевые слова: безличные конструкции, оценка, пропозиция, пресуппозиция, хеджи, принцип кооперации.

Kunets Kh. Pragmatic Aspect of the Impersonal Constructions in the English Scholarly Texts in the Humanities

Summary. The article deals with the impersonal constructions in terms of truth-conditions of propositions, pragmatic presuppositions and as a means of realization of the Cooperative Principle. The analysis is based on the corpus of English-language texts in the Humanities.

Key words: impersonal constructions, evaluation, proposal, presuppositions, hedges, cooperative principle.